

ločb današnjim ideologijam ne zadošča več; one si hočejo zagotoviti neposrednejši vpliv na življenje. Skušajo ga doseči s tem, da uvrščajo norme o svojem posebnem gledanju na zasebne pravne ustanove neposredno v zakoniku o zasebnem pravu ali posebnim ureditvam namenjene posameznemu zakonu.

O psihologiji pričanja v sodnem kazenskem postopku.

D. iur. et phil. Rudolf Trofenik, priv. docent.

§ 1. Uvod.

Priče so bile prav do naše dobe za presojo stvari ene glavnih in odločilnih dokaznih sredstev tako v kazenskem kakor tudi civilnem sodnem postopku. To naziranj se je udomačilo v strokovni literaturi pa tudi v pravni praksi. Tako trdi že sloviti filozof in kriminalist Jeremias Bentham,¹ da so priče „oči in ušesa sodstva“. Iz pravne prakse naj omenimo tu samo one številne primere, ko so se izrekale celo smrtne obsodbe zgolj na temelju pričanja ene ali več oseb, ki jim je sodišče dalo vso vero in priznalo tudi sposobnost, da morejo o dejanskem stanu zločina res pravilno in točno izpovedati. Toda vedno bolj in bolj ponavljajoče se obnove kazenskega postopka, ki so često dovedle celo do oprostitive oseb, obsojenih samo na podlagi pričanj, so jasno dokazale in s tem utrdile pri sodiščih tudi prepričanje, da pričanje le ni ono absolutno zanesljivo dokazno sredstvo, s čigar pomočjo bi se mogla izreči tudi pravična sodba.² Poleg pravnikov so se začeli zanimati za vprašanje pričanja tudi psihologi, ki so z opazovanji in s poskusi dokončno dokazali, da niso vse osebe enako sposobne za pri-

¹ Traité des preuves judiciaires, 1825, T. I. s. 95.

² O absolutnem, tkz. matematičnem dokazu v procesnem pravu itak ne moremo govoriti. Vsak dokaz v sodnem postopku je samo tkz. historični dokaz, ki temelji na opazovanih dejstvih, ne pa na takih činiteljih, ki že samoposebi tvorijo absoluten, neovrgljiv dokaz. Zato ima vsak pred sodiščem izvedeni dokaz — kakor vsak historični dokaz sploh — le večjo ali manjšo stopnjo verjetnosti. Ta stopnja verjetnosti pa mora biti tako velika, da moremo z njo trdno sklepati, da je to, kar se na ta način dokazuje, tudi resnično. Le taki dokazi nam morejo služiti kot dokazni temelji prave sodbe. — Glej o tem Birkmeyer, Deutsches Strafprozessrecht, 1898, s. 396. — Lohsing, Oesterreich. Strafprozessrecht, 2. Aufl., 1920, s. 311.

čanje ter da je treba celo pri taki priči, ki jo smatrajo intelektualno za najbolj sposobno in zmožno, ravnati precej oprezno z njeno izpovedjo. Kajti sposobnost zunanjega opazovanja in zaznavanja je pri poedincih povsem različna; eden vidi to, česar drugi sploh ne ali vsaj drugače opazi itd. Pa tudi pri isti osebi sposobnost opazovanja ni vedno enaka. Oseba, ki je razburjena ali v afektu sploh, drugače opazuje in zaznava kakor tedaj, če je v „ugodnem“ razpoloženju ali če je predmet njenega opazovanja stvar, ki vzbuja njeno pozornost. V pretežni večini primerov pa pričajo vedno take osebe, ki so dejanski stan le slučajno opazile in zaznale, pri čemer pa niso vedele, da bodo morale o tem, kar so zaznale in opazile, pozneje pred sodiščem tudi izpovedati.³ Primer: Hišnik sreča na stopnišču moža, ki je pred nekaj trenutki izvršil v hiši umor. Šele ko je storilec davno že zbežal, se umor odkrije. Brez dvoma je, da bi hišnik tega moža na stopnišču drugače in z večjo pozornostjo opazoval, če bi takrat tudi že vedel o izvršenem umoru. Vrh tega je treba še upoštevati čas, ki pretéče od dneva opazovanja in zaznave pa do trenutka izpovedi pred sodiščem. Koliko za presojo kazenskega primera važnih opazovanj je priči med tem časom izpadlo iz spomina ali pa v podrobnostih postalo medlo!

Vprašanje izpovedi je v začetku tega stoletja začelo zanimati vse znanstvene kroge, ki so se na ta ali oni način bavili z duševnimi prikazni. Poleg kongresov za eksperimentalno psihologijo so ta vprašanja temeljito in vsestransko proučevali v mnogoštevilnih institutih, psiholoških laboratorijih in univerzitetnih seminarjih. Val tega opazovanja izpovedi prič je zajel celo širše plasti izobraženstva; zlasti so se za problem zanimali poedini učitelji, ki so priredili med šolsko mladino zd. številne poskuse. S tem smo dobili mnogo praktičnih izsledkov o sposobnosti pričanj otrok kakor maloletnikov sploh. Zagon temu znanstvenemu delu sta dala Francoz A. Binet⁴ in Nemeč W. Stern.⁵ Slednji je v ta namen celo osnoval poseben zbornik „Beiträge zur Psychologie der Aussage“ (1903—1907), ki se je izključno bavil le s psihologijo izpovedb. Zanimanje in delavnost na tem področju psihologije je kmalu zavzelo

³ Nasprotno pa so tkz. solenitetne priče že vnaprej opozorjene in pozvane, da naj točno pazijo, kaj se bo pri določenem pravnem oporilu dogajalo.

⁴ Gl. njegovo slovito delo „La suggestibilité“, 1900.

⁵ Tzd. najvažnejša dela: Die Aussage als geistige Leistung und als Verhörprodukt, 1904. Jugendliche Zeugen in Sittlichkeitsprozessen, 1926.

takšen razmah, da lahko govorimo o psihologiji pričanja že kot o samostojni znanstveni disciplini. Tudi juristi so pri proučevanju tega vprašanja uspešno sodelovali. Predvsem moramo omeniti slovitega kriminalista H. Grossa,⁶ v novejšem času pa H. Schneickerta⁷ in E. Seeliga⁸ ter Francoza Fr. Gorphe-a.⁹ Pri Slovencih proučujeta psihologijo pričanja M. Dolenc¹⁰ in A. Munda.^{10a}

Pravna znanost kakor tudi psihologija sta prišli do glasnega zaključka, da je pričanje mnogo manj zanesljivo dokazno sredstvo kakor so stvarna dokazila.¹¹ Porodilo se je celo naziranje, da je verno podajanje tega, kar je pričal s svojimi čuti zaznala, izjemen, ne pa reden duševen pojav.¹² Nekateri psihologi so skušali celo v številkah izraziti povprečno verodostojnost pričanja, kakor so to dognali s svojimi poskusi.¹³ Vsekakor pa je zmotno naziranje, da so izpovedi moralno in intelektualno neoporečenih prič, ki tako s svojo osebnostjo sami vzbujajo čim večji videz zanesljivosti in ki celo zatrjujejo svojo objektivnost in sposobnost pričanja, baš zaradi njihove neoporečnosti in zatrjevane objektivnosti tudi resnične. Kajti resnica sama ni odvisna od moralne in intelektualne stopnje subjekta; saj more n. pr. celo notorno lažniva oseba govoriti resnico, če se za to odloči.

Naš zakon o sodnem kazenskem postopku nam, razen v §§ 171 do 174, ne daje podrobnih navodil, kako je treba psihološko in kriminalnotaktično postopati pri zaslišanju prič. Tega tudi drugi sodobni kazenski zakoniki ne določajo. Vse to je prepuščeno sodniku, ki naj po svojem preudarku

⁶ Kriminalpsychologie, 2. Aufl. 1905; Handbuch f. Untersuchungsrichter, ki je izšel leta 1942 po Seeligovi predelavi kot 8. izdaja pod naslovom „Handbuch der Kriminalistik“ (Citirali ga bomo Gross-Seelig).

⁷ Kriminaltaktik, 5. Aufl. 1940; Leitfaden der krim. Charakterkunde, 1941.

⁸ Glej op. 6. — Ostale razprave bomo itak sproti navajali.

⁹ La critique du témoignage, 2e édit., 1927.

¹⁰ Trauma und Zeugnisfähigkeit v Arhivu f. Kriminalanthropologie und Kriminalistik, Bd. 31, s. 237.

^{10a} Psihologija in tehnika sestavljanja zapisnika, ZZR, XX (1944).

¹¹ Dokazna vrednost slednjih postaja iz dneva v dan vedno večja. To je pač nujna posledica tehničnega napredka in silnega razmaha prirodoslovnih ved (zlasti fizike in kemije), kar pride posredno tudi kriminalni tehniki v korist. Naj opozorimo samo na pomen fotografije, rentgenologije, sodne medicine, biologije itd. pri pobijanju zločin-
stvenosti.

¹² Gmelin, Zur Psychologie der Aussage, 1909, s. 15.

¹³ Dolenc, Sodni kazenski postopnik, 1932, s. 192.

in znanju odloči, kako je treba postopati v vsakem konkretnem primeru. Vendar pa so tako sodna praksa kakor tudi eksperimentalna psihologija in kriminalna taktika določili točna napotila, ki jih naj vsak sodnik upošteva, da pride čim prej in zanesljiveje do materialne resnice.

§ 2. Psihologija pričanja kot del obče psihologije.

Predno bomo razpravljali o psihologiji pričanja kot o posebni disciplini praktične psihologije, se moramo na kratko še ukvarjati z važnimi vprašanji obče psihologije:¹⁴ kako človek opazuje predmete zunanjega sveta, kako se vrši prenos tega opazovanja v njegovo duševnost in končno še o človeškem spominu, ki ohranja naše zaznave. Sicer se obča psihologija bavi tudi s tkz. samoopazovanjem ali „notranjem“ opazovanjem¹⁵ (in to v nemali meri), ki je naperjeno na tkz. notranjo stvarnost, toda ta v našem primeru ne prihaja v poštev. Saj so vendar predmet pričanja pred sodiščem vedno in izključno le dejstva in dogodki zunanjega sveta; predmet pričanja v kazenskem postopku pa celo taka dejanja, ki so bila povzročena po človeku kot ustvarjalcu zunanjega dejanskega stanu kaznivega dejanja. Zato sodišča ne zanimajo vprašanja, kako opazovanje svoje notranjosti ali kaka notranja doživetja je pri opazovanju kaknega dejanja ali dogodka imela priča; ona mora vedno izpovedati le to, kar je s svojimi čutili zaznala o dogodkih in dejstvih zunanjega sveta.¹⁶

Psihologija se kot znanost peča z duševnimi pojavi človeka. Ona ni normativna, marveč veda o tem, kar je; zato tudi bolj nalikuje prirodoslovnim vedam.¹⁷ Kot taka ima tudi svojo posebno znanstveno metodo, kateri moramo slediti, če hočemo priti do pravih izsledkov. Ker ima psihologija kot predmet proučevanja realne pojave,¹⁸ zaradi tega

¹⁴ O pojmu psihologije in njenem predmetu glej Veber, Očrt psihologije, 1924, ss 1. Ušeničnik, Zbrani spisi, VIII. zv., ss. 161. — Za proučevanje našega vprašanja prihaja poleg obče psihologije v poštev še tkz. diferencialna psihologija. Le-ta proučuje razliko v duševnost glede na spol, starost, stan, način življenja in zaposlitve, značaj itd. Gl. Siern, Die differentielle Psychologie, 5. Aufl. 1921.

¹⁵ O tem gl. Veber, Vprašanje stvarnosti, 1939, ss. 61.

¹⁶ Contra: Gerland, Der deutsche Strafprozess, 1927, s. 189.

¹⁷ Veber, Očrt, s. 3.

¹⁸ Pojma „realen“ ne smemo istovetiti z „materialen“. Duševni pojavi, kot so n. pr. predstave, misli, čustva in stremljenja, dejansko obstojejo. V nasprotju s fizičnimi pojavi, ki so prostorni, so naša doživljanja neprostorne realnosti.

veljajo za psihologijo načeloma iste metode, kakor jih nahajamo pri naravoslovnih vedah, namreč opazovanje in poskus.¹⁹ Zato se bomo morali tudi mi v svojih izvajanjih večkrat sklicevati zlasti na poskuse,²⁰ ki nam na kar najbolj točen način odkrivajo te posebne činitelje, ki so vzrok takega ali drugačnega opazovanja in zaznavanja.

Če hočemo točno določiti vse elemente pričanja, potem se moramo vprašati, kako nastaja pričanje. Če opazujemo vse činitelje, ki sodelujejo pri nastanku izpovedi, potem vidimo, da je geneza pričanja na kratko povedano sledeča: Človek opazuje določeno dogajanje v zunanjem svetu (n. pr. avtomobilska nesreča), t. j., da jo s svojimi čuti zaznava ter jo čuva kot predstavo v svojem spominu. Po preteku krajše ali daljše dobe izpove svoja opazovanja pred sodiščem. Iz tega opisa nastanka pričanja tedaj razvidimo, da sestavljajo vsako pričanje sledeča časovna zaporedja: 1. zaznavanje dogodkov in dejanj zunanjega sveta; 2. spominanje tega, kar smo zaznali in 3. izpoved tega, česar se o našem opazovanju še spominjamo.²¹ Š to časovno razdelitvijo poedinih elementov, ki sestavljajo vsako pravo pričanje, pa smo obenem že podali oni metodološki okvir, v katerem nam je treba naprej razglabljeti. Brez poznanja celotnega duševnega procesa, ki se dogaja v duševnosti vsake priče, pa je skratka nemogoče, da bi premagali vse psihološko osnovane težave, ki se nam javljajo pri zasliševanju

¹⁹ Gl. Veber, *Očrt*, s. 17.; Dingler, *Das Experiment. Sein Wesen und seine Geschichte*, 1928.

²⁰ Kakšen bo eksperiment v našem primeru? Predmet resničnega pričanja je običajno vedno le enkratno dogodek, ki se v vsej svoji realnosti gotovo več ne ponovi ali povrne (N. pr. umor osebe A). Pri eksperimentih v psihologiji izpovedi pa moramo razpolagati s takim dejanskim stanom, ki ga lahko vedno primerjamo zaradi kontrole z izvršenim pričanjem. Dogodek ali predmet, o katerem poskusna oseba priča, mora biti tako fiksiran, da lahko vedno primerjamo izpoved z objektivno resničnostjo. Samo na ta način je podan točen preskus teh poskusov. Kot predmet poskusa so se posluževali slik, besedil, ki so jih prej poskusnim osebam prečitali, in improviziranih dogodkov, katerih potek pa je bil poprej med sodelavci točno domenjen in tudi pismeno posvedočen. Danes so taki poskusi s pomočjo filma, zlasti zvočnega in barvnega, zelo olajšani, pa tudi kontrola sama je zaradi tega bolj eksaktna. Poskus v psihologiji pričanja je torej sooča izpovedi poskusne osebe z objektivnim dejanskim stanom.

²¹ V psihologiji pričanja se mnenja o pomembnosti teh elementov, ki sestavljajo vsako pričanje, razhajajo. Eni poudarjajo bolj fazo zaznavanja, drugi zopet spomin ali pa izpoved samo. Za prvo se je odločil tudi Gross, dočim Stern za drugo. — Prim. *Beiträge zur Psychologie der Aussage*, 1905, s. 117 in Hellwig, *Psychologie und Vernehmungstechnik*, 2. Aufl. 1945, s. 94.

poedinih prič in da bi tako pravilno doumeli ter spoznali pravo vrednost in stopnjo zanesljivosti pričanja. Obenem pa nam bi bila zaprta edina možna pot, da pridemo vendar le pri vsaki priči do čim večje verjetnosti stvarne resničnosti njene izpovedi. Saj smo že zgoraj omenili, da je tako pričanje, ki nam predstavlja pravo „adaequatio rei et mentis“, praktično vedno le izjema.

§ 3. Zaznavanje in opazovanje.

Najprej je treba ugotoviti, če je oseba, ki naj priča o kaki stvari, to tudi pravilno zaznala. Če bi se izkazalo, da je bilo potrjeno že njeno zaznavanje, potem moramo dognati, koliko in na kak način je bilo njeno opazovanje zunanjega sveta napačno. Vsi fizični pojavi so nam dani načelno samo preko našega doživljanja. Da dojamem s svojo mislijo kak predmet, ga moram predvsem videti ali pa ga s svojimi čuti kako drugače doživljati. Brez „gledanja“, „tipanja“, „vohanja“, „poslušanja“, „okušanja“ itd. ne bi nikdar mogli doživeti kake predstave ali misli o kakem fizičnem pojavu. Ves zunanji svet nam je torej le posredno dan; nasprotno pa vidimo, da se moremo svojih duševnih pojavov zavedati že neposredno, t. j. brez posredovanja naših čutov.²² Ker gre, kakor smo že omenili, pri pričanju le za fizične realnosti, zato bomo morali predvsem dognati, kako se vrši človeško zaznavanje realnih objektov. Že vsakdanja izkušnja nam kaže, da vsi ljudje enako ne zaznavajo. Eni so pri tem bolj, drugi manj pozorni. Na drugi strani pa je način zaznavanja zopet odvisen od predmeta, ki ga opazujemo, ter od posebnih okolnosti opazovanja (n. pr. opazovanje na daljavo, v temi itd.). Zato se bomo morali pri proučevanju tega vprašanja predvsem ozirati na dva činitelja, ki ju imamo pri vsakem zaznavanju. To sta: 1. o s e b a, ki zaznava (subjekt) in 2. p r e d m e t, ki ga zaznavamo (objekt). Poleg tega pa imamo še posebne okolnosti pri zaznavanju, ki jih najdemo pri subjektu ali objektu. V naslednjem hočemo posebej razpravljati o vsakem teh činiteljev.

a) S u b j e k t z a z n a v a n j a. Že vsakodnevna izkušnja priča, da vsi ljudje enako ne zaznavajo. Vzrok tej razlikosti je brezdvomno iskati v opazovalčevih posebnih telesnih lastnostih in duševnem ustroju kakor tudi v morebitnih duševnih motnjah, ki so lahko trajne ali pa samo

²² Veber, Očrt, s. 6.

prehodne. Če gremo n. pr. z naravoslovcem na izprehod, bomo ugotovili, da je njegovo zaznavanje narave povsem drugače usmerjeno kakor je ono nenaravoslovca. On bo opazil take naravne pojave, ki jih mi s svojo duševno usmerjenostjo prav gotovo ne opazimo. Zopet drugo je opazovanje odraslega človeka na eni strani in otroka na drugi. Praktična psihologija uči, da je opazovanje odraslega človeka naperjeno več ali manj na ves opazovani kompleks;²³ nasprotno pa opazuje otrok le poedine predmete ali dogodke, ki vzbujajo bodisi zaradi svojega posebnega ustroja bodisi zaradi svojstvene oblike, barve itd. njegovo posebno pozornost ter ga vsega priklenejo nase. Medtem ko vidi odrasli n. pr. v sobi vse predmete kot nerazdelno enoto, utegne otrok opaziti samo kak poseben predmet ali kako posebno značilno dejanje, ki se takorekoč naravnost vsiljuje v njegovo duševnost, za vso ostalo okolico pa ostane „slep“. — Vsako opazovanje zopet zavisi od več osebnih činiteljev. Tako moramo med te šteti starost, spol, stopnjo inteligence opazovalca, trenutno duševno stanje (n. pr. razburjenost,²⁴ potrtoost, spočitost, utrujenost, pijanost, spolno razdraženost itd.), zanimanje in osebni interes na dogodku. Ti primeri nam kažejo, da je zaznavanje fizičnih pojavov po subjektu

²³ V nasprotju s starejšo psihologijo je moderna dokazala, da človek zaznava poedine predmete neposredno in to najprej kot celoto in šele nato prehaja naše opazovanje na analizo poedinih delov opazovanega predmeta. Zaznavanje gre torej neposredno od celote na poedine sestavine in ne obratno. Prim. Ehrenfels, Ueber Gestaltqualitäten, v Vierteljahrbuch f. Philosophie, Bd. 14; Köhler, Gestaltprobleme v Jahresbericht f. d. gesamte Physiologie, 1922.

²⁴ O vplivu razburjenosti in čustev sploh na človeško opazovanje nam nazorno kaže sledeči resničnostni poskus, ki ga je izvedel Fr. v. Liszt v svojem seminarju. Po debati o nekem delu francoskega kriminalista Tarda, je L. vprašal prisotne slušatelje, če ima kdo k referatu kako pripombo. Nato vstane K. ter izrazi željo, da bi bilo treba Tardovo delo osvetliti še s stališča krščanske etike. Tedaj mu nestršno in zasmehljivo vpade v besedo B., češ, na to smo pa ravno še čakali! Kratkemu in medsebojnemu prerekanju je nato sledil še dejanski spopad, v katerem je B. potegnil revolver in ustrelil proti K.-ju. Ta dogodek je bil poprej med akterji točno domenjen, vloge pa kar do zadnje podrobnosti naučene. Slušatelji sami pa seveda niso bili opozorjeni, da bo predvajan poskus. Zato so bili vsi prepričani, da gre za resničen dogodek. O tem dogodku je nato L. izvedel zaslišanje, točno po določbah kazenskega postopnika. Rezultat pričanja je bil presenetljiv. Vse izpovedi so bile povprečno 55% napačne! Izpoved pa, ki se je nanašala na najbolj razburljivo sceno (uporaba revolverja!), je izkazala povprečno celo 74% napak. Ta improvizirani primer nam dovolj jasno dokazuje, koliko so vredne izpovedi razburjenih prič. — Podrobno gl. Jaffa, Ein psych. Experiment, v Beiträge zur Psychologie der Aussage, Bd. I, 1903.

kar najrazličnejše. Na različno zaznavanje pa vplivajo tudi posebna čutna svojstva zaznavajočega subjekta.²⁵ Tako moramo omeniti predvsem različen ustroj čutov ene in druge osebe. V prvi vrsti prihajajo tu v poštev vid, sluh, vonj in tip, ki prav gotovo niso pri vseh ljudeh enaki. Iz tega torej sledi, da je zaznavanje fizičnih objektov odvisno od duševnega in telesnega ustroja dotične osebe. Če dve osebi tedaj opazujeta istočasno isti predmet, vendar še ne moremo trditi, da vidita obe isto.²⁶

b) Enako važen za večjo ali manjšo pravilnost in točnost zaznavanja je tudi predmet, ki ga zaznavamo. Glede tega nam dajejo poskusi eksperimentalne psihologije kar najrazličnejše rezultate.²⁷ Že zgoraj smo trdili, da je moderna psihologija naziranja, da človek zaznava fizične predmete v njihovi celotnosti. Zaznavajoči subjekt ne zaznava s svojimi čuti najprej prvi, na to drugi, tretji itd. sestavni del kakega predmeta, marveč zaznava ves opazovani predmet hkrati kot celoto; šele nato (navadno po daljšem opazovanju) se razprši pozornost njegovega opazovanja po poedinih delih predmeta. Če gledam n. pr. mizo, potem vidim mizo kot celoto, ne pa posameznih delov, ki tvorijo to mizo. Isto moremo opaziti, če n. pr. beremo kako tiskano besedo; njo zaznavamo kot celoto, ne pa po poedinih črkah, ki to besedo sestavljajo. Da je to res, nam pričajo številne tiskovne napake, katerih kljub skrbni, večkratni korekturi ne opazimo. To si moramo razlagati edino le s tem, da vsake besede ne prečitamo analitično, t. j. po poedinih črkah, marveč jo vidimo pred seboj kot sliko. Kakor na tej najprej

²⁵ Peters, Kraepelins Psych. Arbeiten, Bd. 6, 1911, ss. 197, je dokazal, da človek bolje zaznava in v svojem spominu tudi bolje ohranja prijetne doživljaje kakor pa neprijetne ali indiferentne.

²⁶ Tu moramo omeniti tudi tkz. čutne prevare, zlasti optične. V resnici nas naši vnanji čuti nikdar ne varajo. Kajti čuti zaznavajo predmete tako, kakor se jim javijo. Varamo se sami, ker od pričanja naših čutov več pričakujemo, kot nam podajajo. Sodobna fiziologija čutov ne smatra n. pr. očesa, da navedemo vsaj en primer, kot samostojnega in neodvisno delujočega organa. Kajti oko je brezdvomno pri svoji funkciji pod vplivom navodil, ki mu jih dajejo naši možgani. Le ti pa so na drugi strani zopet odvisni od delovanja očesa in drugih naših organov. Na taki vzajemni zavisnosti naših čutov in možgan pa temeljijo ravno te čutne prevare, ki so miselnega izvora. Zato je že Goethe pravilno dejal: „Die Sinne trügen nicht, aber das Urteil trügt“ (cit. po Schmidt, Philos. Wörterbuch, 9. Aufl. s. 606). — Prim. Ušeničnik, Zbrani spisi, VII, 1941, s. 127. Zelo izčrpno obravnava ta problem Ebbinghaus, Grundzüge der Psychologie, Bd. II, 5. Aufl., 1915, s. 53.

²⁷ Glej odlično delo Fröbes, Lehrbuch der experimentellen Psychologie, 1920, Bd. II, ss. 141.

ne zagledamo vsakega predmeta, tako nam izpade iz tiskane besede tudi kaka črka, ne da bi to vzbujalo naše pozornosti. Toda čeprav zaznavamo vse predmete več ali manj celotno, moramo vendar trditi, da človek neke predmete točneje in zanesljiveje zaznava kakor druge. Številni poskusi so pokazali, da je kot objekt najzanesljivejšega zaznavanja na prvem mestu baš človek sam. Pozornost našega opazovanja je naperjena v prvi vrsti na človeka in njegova dejanja. Nato šele sledijo zapovrstjo stvari, oznake, količine in števila ter končno barve.²⁸ Zaznavanje fizičnih objektov je najboljše zopet tedaj, kadar opazovani predmet miruje. Nasprotno pa je intenziteta zaznavanja najmanjša pri nehotenem in iznenadnem opazovanju, ki se dogaja brez poprejšnje duševne priprave opazovalčeve. Tako so n. pr. zaznavanje pri prometnih nesrečah, ki se pripetijo za opazovalca nepričakovano in iznenada, večinoma zelo netočna in nezanesljiva.

Zaradi tega moramo smatrati, da so izpovedi prič o osebah in njihovih dejanjih glede točnosti in zanesljivosti na prvem mestu, na zadnjem pa so pričanja o barvah. Glede izpovedi o zaznanih relacijah so poskusi pokazali najrazličnejše izsledke. Časovna razdobja, ki so bila manjša kot 5 minut, so priče večinoma precenjevale. Težnja precenjevati se je večalo, čim manjša časovna razdobja od 5 minut navzdol je bilo treba določiti. Optimum točnosti časovnega zaznavanja in ocenjevanja se je izkazal pri 11 minutah; pri zaznavanju časovnih razdobj, večjih od 11 minut, pa prevladuje težnja podcenjevanja. Slično se je izkustveno tudi ugotovilo, da so se precenjevale dolžinske mere, ki so bile manjše od enega metra. Največja točnost opazovanja je bila dognana pri ocenjevanju med 1. in 4. metrom.²⁹ Za sodno prakso je dalje tudi važno zaznavanje hitrosti, ki so jih imela razna vozila. Čeprav so prometne nesreče dandanes skoro dnevno predmet tako kazenskih kakor tudi civilnih pravnih, vendar pogrešamo zadevno eksperimente, ki bi se bavili z ugotovitvijo, kako človek zaznava poedine brzine. Koliko je dosedaj iz prakse dognano, se opazovanja o hitrosti vozil zelo razhajajo.³⁰ Glede količin moramo ome-

²⁸ Fröbes, op. cit., II, ss. 141. O. Lipmann, Grundriss der Psychologie f. Juristen, 2. Aufl., 1914, s. 77. Hellwig, op. cit., ss. 91.

²⁹ Podrobno glej: Stern, Leitsätze über die Bedeutung der Aussagepsychologie v Ztschr. f. d. ges. Strafrechtswissenschaft, XXVI, 1906, s. 186. Isti, Zeit- u. Raumschätzung v cit. Beiträge II, ss. 32.

³⁰ Hellwig, op. cit., s. 126.

niti, da jo priče redno izražajo le s celimi števili. Skoraj nikdar ne zasledimo, da bi priče ocenile n. pr. kako dolžino, ceno, itd. z decimalnimi števili ali ulomki. Kar se zopet števil samih tiče, je eksperimentalna psihologija dognala, da dajejo ljudje gotovim številkam prednost. Tako so najbolj priljubljene številke 1, 2, 3 in one, ki so mnogokratnik števila 5. Primer: Pri ocenitvi kake dolžine bodo priče redno izjavile, da znaša razdalja n. pr. 40 do 45 m (ne pa 38 do 47 m in podobno).³¹

Naše opazovanje je odvisno končno tudi od tega, če so bili tudi sicer podani ugodni zunanji pogoji za čim točnejše opazovanje. Pri gledanju je med drugimi tudi važno, kaka je razdalja in svetloba. Če n. pr. opazujemo dobro nam znano osebo, ki je tudi sicer po svoji zunanosti več ali manj markantna (n. pr. velika postava), jo bomo z normalnim vidom pri dnevni svetlobi lahko razločili na razdaljo 100 do 150 m; če je manj značilna prikazen, pa le največ do 80 m; manj znano osebo pa celo le do 50 m. Pri mesečini pa moremo spoznati kako osebo, če je prvi krajec, največ do 6 m; pri polni luni do 10 m, in če res dobro poznamo njeno zunanost, do največ 15 m.³²

Naknadno ocenjevanje zgoraj opisanih relacij je za sodno prakso velike važnosti. Naj omenimo samo primer, ko mora sodišče včasih na minuto točno ugotoviti, kdaj se je izvršilo določeno kaznivo dejanje. Obtoženec hoče namreč dokazati svoj alibi. Zaradi tega ve povedati do minute točno, kjer se je mudil ob tem in onem času. Če hoče tedaj sodišče preskusiti obtoženčeve zadevne navedbe, potem mora tudi ono po pričah sestaviti podobno časovno zaporedje. Pri tem pa je odločilne važnosti, kako bodo poedine priče znale oceniti ono razdobje, ki je preteklo med enim in drugim dogodkom, na katero se baš časovno zaporedje opira.

³¹ Lipmann, op. cit., s. 78. Na podoben pojav nagnjenosti do določenih števil nas opozarja tudi Marbe, Grundzüge der forens. Psychologie, 1915, ss. 55, ko dokazuje na temelju ameriksanske in angleške kriminalne statistike, da so ondotna sodišča najpogosteje izrekla take časovne kazni, ki trajajo 1, 2, 3, 5, 10, 20 let.

³² Weingart, Kriminaltaktik, 1904, s. 51. — Sloviti fizik Helmholtz trdi, da svetloba, ki jo da polna luna, nima večjega učinka, kakor jo ima svetloba sveče na razdaljo 12 m! (Po Grossu, Kriminalpsychologie s. 250). In česa vse ne trdijo ljudje, da so videli v mesečini! — O sodnem preskusu razpoznavanja zunanosti določene osebe na razdaljo 676 m, ki pa je seveda izpadel negativno, nam poroča Schneickert, Kriminaltaktik, s. 184.

Iz tega kratkega opisa zaznavanja in njegove odvisnosti od subjekta in objekta, smo spoznali, da je treba iskati prvi izvor napačnega in nezanesljivega pričanja baš v zaznavanju samem.

§ 4. Spomin.

Drugi činitelj, ki ga moramo pri pričanju poštovati, je spomin. Potem ko smo s svojimi čuti zaznali zunanji svet, se je v nas porodila predstava o tem, kar smo videli, slišali itd. Ta predstava sama more ostati v našem spominu bodisi samo kratek čas, tako da nam kaj kmalu brez sledu izgine, bodisi pa nam ostane za vse žive dni trdno zasidrana.³³ Večkrat se tudi dogaja, da se kakega dogodka v celoti še prav dobro spominjamo, v spominu so nam ostale tudi še najmanjše podrobnosti, vendar se na drugi strani navzlic temu, da se še tako trudimo in se zamislimo v preteklost, ne moremo spomniti ene same okolnosti, ki pa je za presojo stvari včasih morda odločilne važnosti.

Kaj je tedaj spomin? V psihologiji pojmujeemo spomin kot duševno zmožnost, s katero vse naše doživljaje ohranjamo preko onega časa, ko smo jih zaznali.³⁴ Naloga spomina je tedaj, da utrdi preteklo resničnost. Vprašanje pa je seveda, če je spomin tej svoji nalogi vedno tudi zvest in kos. Če človek ne bi imel spomina, potem danes ne bi več imeli onih predstav, ki smo jih včeraj zaznali o izvestnih

³³ Vsako spominjanje ima za svojo psihološko podlago predstavo zunanjega ali notranjega pojava, na katerega se spominimo. Pri tem moramo poudariti, da spominjanje kot tako še ni sklep in sodba, marveč je samomisel (to so vse misli, ki niso sodbe; slednje imenujemo v filozofiji somisli, ker se za vsak sklep ali sodbo zahteva še istočasni obstoj druge misli). Ko se namreč česar koli spominimo, tedaj že neposredno, brez kakega sklepanja ugotavljamo, da je kar koli tako in tako bilo ali ne bilo. Ugotovitev, da spominjanje v strogem pomenu besede ni misel, t. j. sklep, je izredne važnosti za psihologijo pričanja. Kajti bistvo vsakega pričanja je, da priča izpove svoje zaznave, torej predstave o fizičnih stvareh, ne pa svojih misli ali sodbe o tem, kar je zaznala. To je že funkcija sodišča, ne pa priče. — Veber, Očrt, ss. 57, 67.

³⁴ Ušeničnik, op. cit. VIII, ss. 273. Ribot, Les maladies de la personnalité, 18 éd., 1921, s. 125 pravi duhovito: „... la memoire que j'appellerai objective, intellectuelle: les perceptions, images, expériences et connaissances emmagasinées en nous.“ Bergson pa (v nem. prevodu „Die seelische Energie“, 1928, s. 5) „Alles Bewusstsein ist also Gedächtnis — Aufbewahrung und Anhäufung der Vergangenheit in der Gegenwart.“ Kant smatra spomin „die wundersamste unter allen Kräften des menschlichen Geistes“ (cit. po Sakmann, Philosophische Denkschule, 1929, s. 10).

predmetih ali dogodkih. Nasprotno pa celo vidimo, da ostanejo vsi doživljaji, eni seveda bolj drugi manj, trdno zasedrani v naši duševnosti — v spominu. Predaleč bi nas zavedlo na tem mestu podrobno razpravljanje o bistvu in psiholoških osnovah spomina in njegove funkcije — spominjanja. Sicer pa tudi to vprašanje presega okvir našega razglabljanja.

Na tem mestu bomo o psihologiji spomina omenili le toliko, kolikor je to za psihologijo pričanja neobhodno potrebno. Zaradi tega bomo najprej razpravljali o lastnostih spomina, nato pa o onih činiteljih, ki utegnejo vplivati na naš spomin na ta način, da dobimo v nekaterih primerih po preteku časa več ali manj potvorjeno reprodukcijo tega, kar smo s svojimi čuti v resnici tudi zaznali.

Pri spominu moramo razlikovati za naš primer njegov obseg, trdnost in vernost.

1. Obseg spomina znači število onih doživljajev, ki so se nam vtisnili ob priliki opazovanja določenega dejanja ali dogodka v spomin. Tako n. pr. ali smo zaznali ves potek prometne nesreče ali pa samo nje del, čeprav smo bili pri tem ves čas prisotni! Če razčlenimo naše opazovanje, vidimo, da je lahko hoteno ali nehoteno. Kadar je naše opazovanje združeno s kakim zanimanjem ali ugodjem, potem je vsekakor več ali manj hoteno. Nasprotno pa je nehoteno n. pr. tedaj, kadar grem po cesti, pa gledam, slišim svoj okolico itd., moja pozornost pa je usmerjena drugam (n. pr. mojim trenutnim mislim o kakem pravnem primeru). Vsako hoteno opazovanje pa ima večjo ali manjšo stopnjo pozornosti, (t. j. uporabe psihične energije pri opazovanju), ki ima lahko intenziteto od popolne razpršenosti pa do največje koncentracije. Pozoren biti se pravi na nekaj misliti, t. j. vso svojo duševnost dejavno obrniti v določeno smer in na določeni objekt, ki baš zaradi kake posebnosti privlačuje našo pozornost.³⁵ To notranjo pozornost večkrat tudi vidno kažemo, ko svoje zunanje ravnanje na prav poseben način uravnavamo. Če hočemo n. pr. bolje slišati, nastavljam o uho, celo odpremo usta, itd. Jasno je, čim bolj smo pozorni, tembolj se obseg našega opazovanja omeji na določen del objekta, ki ga opazujemo. V eksperimentalni psihologiji so dognali, da sta intenziteta pozornosti sorazmerja in obseg opazovanih predmetov v obratnem sorazmerju. Čim večja je pozornost, tem manjši

³⁵ O pozornosti glej V e b e r, Elementarne enačbe človeške pozornosti v Razpravah znanstvenega društva, I, 1923.

sta obseg ter vsebina opazovanja in narobe.³⁶ Zato moramo tudi za vsako pričanje postaviti načelo, da je obseg spominjanja predstava o zaznanem predmetu tem manjši, čim večja je bila intenziteta pozornosti opazovanja. Kajti ena in ista oseba ne more enako pozorno hkrati opazovati ves kompleks dogajanja in na to vse njegove sestavine v enaki meri obdržati v spominu. Čim bolj je bila priča koncentrirana pri opazovanju, tem bolj jo je imeti za zanesljivo v izpovedi in to glede onega dela svojega opazovanja, kamor je bil naperjen maksimum pozornosti.

2. Trdnost spomina znači sposobnost obdržati svoje doživljaje skozi določen čas. Čim dalj časa ohranjam svoje predstave o tem, kar sem zaznal, tem trdnejši je moj spomin. Od katerih okoliščin je ta lastnost spomina, ki jo nazivamo pomnjevost, odvisna? Na prvem mestu moramo vsekakor omeniti naravno ali prirojeno pomnjevost; saj že v vsakdanjem življenju vidimo, da so eni dobrega, drugi pa slabega spomina. Drugi činitelj, ki oblikuje trdnost spomina, je vzgoja. Z vztrajnim učenjem in stalno duševno zaposlitvijo si pridobimo tako sposobnost spomina, da se nam določena opazovanja „zunanjega“ in „notranjega“ sveta globlje vtisnejo v spomin kot sicer. Tudi starost je merodajna; izkustveno je dokazano, da imajo najboljši spomin petindvajsetletniki, otroci in starci imajo vobče slabši spomin. Glede vpliva spolne pripadnosti na trdnost spomina še niso prepričevalno dokazali, da bi moški ali ženske imele trdnejši spomin.³⁷ Poleg tega imamo zopet take osebnostne tipe, ki jim je spomin enostransko usmerjen. Nekateri imajo bolj razvit vizualen (za ženske posebej pa je izkustveno dognano, da pri njih prevladuje baš vizualni spomin),³⁸ drugi zopet akustičen, optičen, motoričen itd. spomin. To različnost spomina opažamo pogostokrat v življenju, ko zadošča določeni osebi, da samo enkrat sliši kako melodijo, pa je nikdar več ne pozabi. Drugi imajo zopet občudovanja vreden spomin za verze, številke, slike itd. Glede optičnega spomina moramo za sodno prakso ugotoviti sledeče: Dogaja se, da več prič soglasno kako osebo

³⁶ Fröbes, op. cit., II, s. 75.

³⁷ O tem imamo sicer več poskusov, toda do enotnega prepričevalnega rezultata zaenkrat še niso dovedli. — Fröbes, op. cit., II, s. 146. Stern, Zur Psychologie der Aussage v Ztsch. f. d. ges. Strafrechtswissenschaft, Bd. 22, trdi, da je trdnost spomina žensk večja, kajti pozabljenost žensk je v razmerju do moških kakor 2 : 5.

³⁸ Meumann, Oekonomie und Technik des Gedächtnisses, 4. Aufl., 1918, s. 175.

napačno istoveti. Tako imamo v kriminalni zgodovini mnogo primerov, da je bila obsojena druga oseba namesto pravega krivca, ker so jo po soglasnem pričanju istovetili s storilcem.³⁹ Zaradi slabega optičnega spomina nekaterih oseb ne smemo priče v dvomljivih primerih nikdar vprašati: „Ali je obtoženec identičen s storilcem?“, marveč je treba priči predstaviti več oseb ali njihovih slik ter ji prepustiti, da sama izbere iz predstavljenih objektih storilca! Pa tudi sicer je ta način istovetenja, ki ga imenujemo izbirna soočba, najboljši.⁴⁰ Trdnost spomina je tedaj pri ljudeh kar najrazličnejša. Določajo ga tako naravni činitelji kakor tudi vzgoja in učenje ter način osebne zaposlitve ali udejstvovanja. Vse te činitelje bo moral tudi sodnik pri priči podrobno dognati in upoštevati, če bo presojal dokazno vrednost pričanja o kakem dogodku, zlasti še, če se je vršil pred, dokaj leti.

5. Tretja lastnost našega spomina je njegova ver-
nost ali zanesljivost. Pod tem pojmujeemo sposob-
nost spomina, da nam adekvatno reproducira po preteku
krajšega ali daljšega časa naša umska ali nagona doživ-
ljanja. Čim bolj točno nam spomin podaja pretekle doživ-
ljaje ter jih spreminja v sedanje stvarno znanje, tem večja
je njegova vernost ali zanesljivost. Nasprotno pa je tem
manjša, čim več podrobnosti opazovanih predmetov ali
dogodkov izpade iz naših predstav. Predmet našega spo-
minjanja največkrat niso samo predstave nižjega razreda
ali pa poedine predstave same, marveč celi kompleksni pre-
stav, ki se časovno vrstijo eden za drugim.⁴¹ Pri spominski
reprodukciji naših doživljanjev moremo opaziti, da se nam
naše predstave o kakem dogodku ne prikazujejo v našem
spominu vedno na isti način in po istem vrstnem redu, ka-
kor smo jih mi pristno zaznali. Zaradi tega reprodukcije
naših predstav ne moremo primerjati n. pr. s filmskim po-

³⁹ Hellwig, op. cit., ss. 98, 119.

⁴⁰ Optični spomin ljudi je vobče zelo slab. Redki so oni, ki nam morejo z vso točnostjo opisati zunanost kakega človeka. Pa tudi stvari, ki jih dnevno vidijo, ne morejo dovolj točno opisati. Opišite n. pr. vašo sodno dvorano, pisarno itd., kjer se dnevno več ur mudite! Ali bo vaš opis točen in zanesljiv? Zlasti moramo biti previdni pri zaslišanju priče, ki nam opisuje kako osebo. Glede naknadnega opisa oseb (signalement) je bilo izvedenih mnogo poskusov. Na podlagi teh izvaja Fröbes (op. cit., II, s. 148): „Nachträgliche Angaben über das Äussere der Personen besitzen offenbar keine Glaubwürdigkeit, wenn nicht bei der Wahrnehmung die Aufmerksamkeit besonders darauf gerichtet war.“ O signalementu glej izčrпно delo Schneickert, Signalementslehre, 3. Aufl., 1937.

⁴¹ Veber, Očrt, s. 35.

snetkom kakega dogodka, kjer vidimo, da si sledijo na platnu poedina dejanja tako, kakor so se časovno v resnici tudi dogajala. Spomin tedaj ni verna kopija resnične stvarnosti, kjer bi se nalik fotografski plošči obdržale vse naše zaznave. Kajti po preteku časa, pri nekaterih osebah celo takoj, nam zginevajo iz spomina poedini vezni členi v vrsti naših predstav; na tak način nastanejo spominske vrzeli. Večkrat se tudi dogaja, da se v določeno vrsto istočasnih predstav podzavestno vrinejo kake poznejše pristne ali pa tudi nepristne predstave, tako, da celo smatramo, da spadajo k onemu kompleksu predstav, katere trenutno reproduciramo. Druge osebe zopet kako predstavo o določenem dogodku časovno zamenjujejo s prejšnjo ali poznejšo predstavo o drugem, sličnem dogodku. Nekatere zopet reproducirajo kot pristen doživljaj celo svoje sanje: to, kar je sanjal, smatra za resničen dogodek.⁴² Zlasti pa moramo imeti za nezanesljive priče one osebe, ki svoje lastne sodbe (misli, razlage) o opazovanem predmetu mešajo z opazovanjem samim ter nato oboje združujejo kot spomin tega, kar so zaznale. Tako torej vidimo, da imamo osebe z najrazličnejšo stopnjo vernosti ali zanesljivosti spomina: eni imajo zelo točen spomin (o sposobnosti absolutno natančne reprodukcije pri spominu sploh ne moremo govoriti),⁴³ drugim pa je zopet dan tak spomin, ki v svoji zvestobi odpove ter meša pri reprodukciji resnične zaznave s svojimi fantazijskimi produkti. Pri takih osebah sta se združila resničnost in fantazija v večno, nerazdružno skupnost, tako da pri morebitnem njihovem pričanju ne moremo več ločiti, kaj je resnica in kaj je izmišljotina; (take tipe nam predstavlja Münchhausen, ki je bil o svojih fantazijskih predstavah trdno uverjen, da so to pristne predstave o resnični stvarnosti).

⁴² Gross-Seelig, op. cit., s. 99 našteva sledeče spominske napake normalnega človeka: 1. spominske vrzeli, ki jih dotična oseba sama prizna (n. pr. večkrat se na kako ime ne moremo spomniti, čeprav pravimo, da nam je beseda „že na jeziku“). 2. Sp. vrzeli, katerih se človek sam ne zave. Zato jih ne skuša niti izpolniti s kako drugo vsebino. 3. Sp. vrzeli, katerih se oseba sicer ne zave, pa vendar motijo celotno sliko našega spominjanja. Zaradi te moreče praznine jih skuša oseba izpolniti s kako drugo, seveda izmišljeno vsebino. 4. Časovne premembe. Poedini doživeti dogodki ali predmeti se reproducirajo po drugačnem vrstnem redu, kakor smo jih zaznali. 5. Delne zamenjave. Na mesto pristnega doživetja vrinemo ustrezni del iz kakega drugega kompleksa predstav. 6. Razširjave. Predstave se po fantaziji razširjajo ali drugače prirojijo in 7. Sanjski spomini, o katerih pa smo že zgoraj govorili.

⁴³ Fröbes, op. cit. II, s. 227.

Med važnejše činitelje, ki vplivajo na zanesljivost spomina, moramo šteti čas, afekte in čustva ter sugestijo. Zato nekoliko besed o njih.

a) O vplivu časa na lastnosti spomina smo že večkrat govorili. Obče znano je dejstvo, da trdnost in zanesljivost spomina opešata, čim več časa preteče od dneva, ko smo določeno predstavo doživeli. Nekateri psihologi so skušali to po preteku časa povzročeno sukcesivno zmanjšanje zanesljivosti spomina celo matematično izraziti.^{44 45}

b) Tudi čustva in afekti imajo pri spominjanju važno vlogo. V psihologiji so s poskusi in opazovanji iz vsakdanjega življenja dognali, da človek mučne in neprijetne spomine navadno zelo rad in hitro pozablja, ali kakor Freud pravi, v sebi potlači, tako, da jih sploh več ne ali zelo redko omenja. Take spomine človek s časoma tudi preobrazi in jim da popolnoma drugo, prijetnejšo vsebino. Tak psihološki pojav opazimo često tudi v vsakdanjem življenju. Naj omenim samo tkz. „laudatores temporis peracti“, ki vedo o starih, preteklih časih povedati samo dobro in lepo, kakor da v onih „dobrih“ časih kaj neprijetnega sploh ni bilo mogoče doživeti! Koliko resnice pa sploh tiči v raznih šolskih in drugih anekdotah preteklih dni? Pa tudi takozvana spominska literatura baš iz zgoraj omenjenih razlogov ni vedno veren prikaz resničnosti dogodkov. Tudi pri bolnikih utegnemo opaziti sličen pojav: njihova trenutna bolezen je vedno najhujša, čeprav je objektivno morda najblažja od vseh prejšnjih. Iz povedanega sedaj vidimo, da vplivajo tudi naša čustva, zlasti še če so neprijetna, na vernost našega spomina.⁴⁶

⁴⁴ Stern je s poskusi dokazal, da čas ne vpliva samo na trdnost, marveč večkrat tudi na vernost spomina. Dognal je, da se je v teku prvih treh tednov vernost spomina tega, kar so poskusne osebe zaznale, zmanjšalo vedno za $\frac{1}{3}$. (Cit. Zur Psychologie d. Aussage). Sloviti psiholog Ebbinghaus (op. cit. 1919, I, s. 722) pa je podal svoj diagram o pozabljenju (Ebbinghauschekurve des Erinnerungsverlustes): V prvi pol uri po zaznavi pozabljenje zelo narašča, v nadaljnjih 9 urah pojema, nato v sledečih dveh dneh zopet počasi narašča, od tu naprej pa poteka v skoraj horizontalni črti, tako da komaj opazno narašča. Iz tega diagrama tedaj sledi: kar človek pozabi, pozabi takoj po dogodku ali učenju, pozneje pa skoraj ničesar več!

⁴⁵ Pozabljenje je tudi eden izmed psiholoških vzrokov za normiranje čim krajših zastaralnih rokov glede pregona kaznivih dejanj.

⁴⁶ O. Bumke, Psychologische Vorlesungen, 1919, s. 141 pravi: „Vom Auffassen bis zum Reproduzieren greifen die Gefühle fortgesetzt in seine Tätigkeit ein, und vornehmlich deshalb gibt es ausser dem einfachen Vergessen, mit dem wir uns viel leichter abfinden könnten,

c) O sugestiji in njeni vlogi v forenzični praksi so že mnogo in vsestransko razpravljali.⁴⁷ Mi se bomo v svojih izvajanjih omejili na sugestijo zgolj kot činitelja, ki vpliva na vernost našega spomina kot zakladnice našega doživljanja in ki utegne zaradi tega prihajati pri pričanju v poštev. V psihologiji pričanja vidimo, da pride sugestija tudi že v prvi fazi, t. j. pri zaznavanju do veljave. Naj samo omenimo opazovanje take osebe, ki sama bolj ali manj nekaj intenzivno pričakuje. Taka oseba, ki je notranje vsa prežeta z določenim pričakovanjem nečesa, bo pričakovani dogodek čisto drugače zaznala, kot bi ga sicer. Fröbes⁴⁸ navaja sledeči primer take avtosugestije: Sodnik mora prisostvovati neki ekshuminaciji nedavno pokopanega mrljica. Takoj ob začetku izkopavanja je bil prepričan, da čuti neznošen smrad po trohnobi; zaradi tega se je od opravila tudi odstranil. Ko so odprli krsto, je bila — prazna! Ali drug primer: Profesor pove slušateljem, da bo sedaj eksperimental z neko bencinsko zmesjo. Ko jim jo da poduhati, pretežna večina prizna, da je tej tekočini primešan bencin, v resnici pa je bila le čista voda. Takih poskusov sugestije utegnemo naštetih brez števila. Iz sodne prakse so znani sledeči primeri avtosugestije: Ženske in dekleta, ki so nagnjene k hysteriji, večkrat smatrajo kako samoposebi brezpomembno dejanje (n. pr. stisk roke) zdravnika, učitelja, predstojnika itd., do katere čutijo erotično nagnjenost, že za seksualno dejanje; na ta način pride mnogokrat do lažne ovadbe in napačnega pričanja o kaznivem dejanju zoper moralo, ki ga pa sploh ni bilo. To si moramo razlagati samo tako, da se je nahajala taka oseba v duševnem razpoloženju intenzivnega pričakovanja takega (v našem primeru: spolnega) dejanja. Vsako pričakovanje nečesa more tedaj povzročiti v duševnosti zaznavajoče osebe najrazličnejše iluzije. Zlasti še, če kdo avtoritativno vnaprej že zagotovi, da se bo to sedaj videlo, slišalo, itd. To velja zlasti za človeka, na katerega ima druga oseba zaradi svojega položaja, visoke znanstvene, itd. avtoritete velik vpliv. Tak človek bo tedaj v resnici tudi prepričan, da je to in ono videl, slišal, itd.⁴⁹

auch eine Verfälschung, eine nachträgliche Umgestaltung der Erinnerungen.“ Gl. tudi Marbe, op. cit., s. 30.

⁴⁷ Glej o tem Höpler-Schilder, Suggestion und Strafrechtswissenschaft, 1926.

⁴⁸ Op. cit., II, s. 605.

⁴⁹ Isto pa seveda velja tudi v nasprotni točki, ko je takemu človeku druga oseba, ki skuša nanj vplivati, vse drugo kakor avtoriteta

Za nas prihaja v prvi vsrti v poštev vpliv sugestije na vernost spomina. Kaj je sugestija? O njej imamo mnogo definicij. Za forenzično prakso zadošča, če jo označimo kot spremembo naših pristnih doživljajev (predstav, misli, čustev in stremljenj) zaradi vplivanja po tretji osebi ali pa celo po lastnem jazu. Zato pojmujejo sugestijo tudi kot dejanje, ki porodi pri eni ali pri več osebah kako idejo, kateri dotična oseba sledi celo brez notranjih razlogov. O izrednem vplivu sugestije v javnem življenju nam ni treba podrobno razpravljati, to nam itak priča moč mode, tiska, filma, reklame, propagande, itd. Že definicija sugestije kaže, da moramo ločiti med avto- in heterosugestijo. Prvo povzroča lastni jaz, drugo pa tretje osebe.

Avtosugestija učinkuje na vernost našega spomina manj kakor heterosugestija. Pri poedincu se pojavlja na najrazličnejše načine. Povzroča jo dolgo ali intenzivno razmišljanje o kakem dogodku, zgoraj že navedeno pričakovanje, trenutno duševno in telesno razpoloženje, samoponavlanje itd. O vsakem človeku več ali manj velja, da je v svojem doživljanju določen po posebnih nagibnostih in smereh lastnega biološko-psihološkega organizma, zaradi katerih smatra vsak rad za resnične one misli in predstave, ki po svoji vsebini soglašajo s trenutnimi težnjami njegove duševnosti in organizma, ter da zavrača misli, ki po svoji vsebini tem nasprotujejo. Zato je n. pr. „optimist“ hitro prepričan o tem in onem, kar bi kot resnično tudi rad videl, „pesimist“ pa baš nasprotno.⁵⁰

Važnejša je heterosugestija,⁵¹ ki je lahko zopet individualna ali kolektivna. Individualna suge-

in jo sicer ne ceni. V takem primeru včasih zadošča, da sliši to osebo le izreči kak stavek, pa že postane trdno prepričana o dejstvu, ravno nasprotnem onemu, ki ga misli druga oseba. Naj omenimo primer, ko dobiva kdo zaradi sovraštva do kake druge osebe napačne misli in predstave o tej osebi. Prvotno napačno predstavo ali misel, torej nepristen doživljaj, je to sovražno čustvovanje izpremenilo v pristno misel, v prepričanje. Taki primeri nam torej dokazujejo, da utegnejo razne emocije povzročiti pri kakem človeku popolnoma drugo predstavo ali misel kakor sicer. Sugestivnoavtoritativni odnošaji so tedaj bili oni činitelji, ki so v danem primeru izpremenili prvotno nepristno misel v isto ali diametralno nasprotno pristno, v isto ali nasprotno prepričanje. — Veber, Očrt, s. 62.

⁵⁰ Prim. Veber, Očrt, s. 62. — Gross-Seelig, op. cit., s. 108 govori o tkz. „Erwartungseinstellung“.

⁵¹ Heterosugestijo moramo strogo ločiti od hipnoze. Čeprav sta sugestibilnost medija in moč sugeriranja sestavna dela hipnotičnega procesa, vendar je sugestija zgolj psihično dejstvo, hipnoza pa psiho-

stija se nanaša na poedino osebo, kolektivna pa na večjo ali manjšo množico oseb. Sredstva sugestije so lahko v obeh primerih ista: živa beseda, okolica, tisk, film, reklama, itd. Vsi ti činitelji morejo bistveno preobraziti pristno vsebino tega, kar smo pred časom zaznali. Če pa je slučajno nastala kaka spominska vrzel, o katerih smo že zgoraj govorili, potem tudi tu napravi sugestija svoje delo; namesto prejšnje, resnične, a pozabljene vsebine, stopi nova, izmišljena. Kdo je podvržen sugestiji? Brez dvoma vsi ljudje, kajti popolnoma insugestibilni ni nihče! Ta trditev gotovo ne rabi dokaza. Pač pa moramo ločiti večjo ali manjšo stopnjo sugestibilnosti, pri čemer prihajajo v poštev razni činitelji kakor so starost,⁵² spol,⁵³ duševni razvoj in izobrazba,⁵⁴ okolica, v kateri živimo,⁵⁵ trenutno duševno razpoloženje in morebitna „pričakujoča“ usmerjenost, stopnja samokritičnosti⁵⁶ in odvisnosti,⁵⁷ itd.

V večini primerov pričanja ima priča vedno dovolj časa in prilike, da o tem, kar je zaznala, bodisi sama razmišlja bodisi razpravlja z drugimi, ki utegnejo biti tudi očividci istega dejanja. Največkrat tudi tisk, predvsem

fiziološko stanje. Hipnotizer spravi z različnimi fizičnimi in psihičnimi metodami, zlasti pa s sugestijo svoj medij v spanju podobno stanje, v katerem je hipnotizirana oseba primeren objekt za vse vrste sugestij. — Prim. Ušeničnik, op. cit. VIII, ss. 218. Forel, Hypnotismus, 12. Aufl., 1915. O pomenu hipnoze za sodno prakso glej našo opombo 79.

⁵² Otroci so bolj sugestibilni kakor odrasli. Najjačje sugestijo more nad njimi izvajati lastna mati. O tem nam pričajo primeri, kako jih mati uspava, jim lajša bolečine itd. Eksperimentalna psihologija je dognala, da sta starost in sugestibilnost v obratnem sorazmerju.

⁵³ Dasi se mnenja o sugestibilnosti enega in drugega spola razhajajo, doslej še vendar ni bilo prepričevalno dokazano, da bi tzd. en spol imel prednost pred drugim. O ženskah trdijo, da so od 8. do 19. leta celo manj sugestibilne kakor moški! — Fröbes, op. cit. III, s. 607.

⁵⁴ Inteligenca in izobrazba kolikor toliko varujeta pred sugestijo. Enako tudi intenzivna pozornost. Nasprotno pa takoj podležejo sugestiji naivneži, osebe z bujno fantazijo, vraževerni, strahopetci, duševno leni, psihopati vseh vrst, degenerirani, histeriki in sl. Zelo sugestibilne so tudi osebe z močnim seksualnim nagonom. (To zlasti izrabljajo pri ženskah razni ženitni sleparji).

⁵⁵ Veber, Očrt, s. 61. — Človek, ki zahaja iz dneva v dan v eno in isto družbo, v kateri so na dnevnem redu stalni razgovori in isti nazori o kakih aktualnih dnevnih vprašanjih, bo kmalu podlegel vplivu svoje okolice, t. j., da bo prevzel nazore družbe tudi za svoje.

⁵⁶ Glej op. 49 in 50.

⁵⁷ Tkz. sugestija avtoritete, kateri podležejo zlasti bivši oficirji, upravni uradniki, zvesti služitelji itd., skratka osebe, ki so bile navajene na dolgoletno strogo službeno disciplino. Prim. Gorphe, op. cit. s. 382.

časopisje, obširno poroča o izvršenem zločinu.⁵⁸ Pogosto se o tem razpravlja tudi na javnih shodih in skupščinah. Ker se tedaj o zločinu večkrat še pred dokončno sodno odločbo obravnava na ta ali drugi način v javnosti, zato se ne smemo čuditi, da si tudi vsa ali vsaj velik del javnosti usvoji mnenje, ki ga imajo gornji činitelji o tem kaznivem dejanju, kot svoje lastno mnenje. Kaj pa je priča? Ali ni tudi ona del te sugerirane množice? Kdo pa je bolj sugestibilen kakor je baš kompaktna množica ljudi?⁵⁹

Na drugi strani pa opazamo, da se v sodobnem kazenskem postopku ne pazi dovolj na prostorno ločitev prič, ki skupno čakajo na zaslišanje pred preiskovalnem sodnikom ali na glavni razpravi. Večkrat morajo priče celo ure in ure skupno čakati na zaslišanje. Ali ni tudi tu ugodna prilika za medsebojno sugeriranje prič, ki v sodni čakalnici (običajno je to le hodnik) nemoteno razpravljajo o dogodku kot predmetu njihovega pričanja. Razen nevarnosti medsebojne sugestije pa je skupno, nenadzorovano čakanje prič pred zaslišanjem za sodni postopek škodljivo tudi še iz drugih razlogov (n. pr. sprotno obveščevanje o poteku glavne razprave, dajanje navodil itd.) Priznati moramo, da se baš v tem tudi pri nas mnogo greši.

§ 5. Izpoved prič.

Idealna je ona priča, ki je dogodek pravilno zaznala, ga točno obdržala v spominu in nato svoje zaznave jasno, določno in verno reproducirala pred sodiščem. Takih idealnih prič je zelo malo; to so prave izjeme, ki jih pred sodiščem zelo redko srečujemo. Kakor sta bili važni prvi dve fazi nastanka pričanja, tako je tudi slednja, ko gre prav za prav za pričanje v pravem pomenu besede. Tu šele pride priča v neposredni stik s sodiščem. Zaradi tega mora sodnik pri zaslišanju prič biti ne samo izvežban jurist, marveč tudi

⁵⁸ Zato vsebuje tudi večina sodobnih kazenskih zakonikov določbo, s katero se kaznuje oni, ki objavi brez dovolitve po tisku obtožnico ali zbrani dokazni material v kazenskem postopanju, preden se to objavi na glavni razpravi. Prim. § 151 našega kz. — O vplivu časopisja na javno mnenje prim. Groth, Die Zeitung, Ein System der Zeitungskunde, 1928, Bd. I, ss. 91.

⁵⁹ Glej temeljno delo o psihologiji množice Le Bon, La psychologie des foules, (prvič l. 1896). Na sugestijo se nanaša Livre I, ch. II, § 2: Suggestibilité et crédulité des foules. — V leposlovju nam je Shakespeare v „Juliju Cezarju“ (Antonijev govor pred truplom Cezarja — III. dejanje, II. prizor) mojstrsko prikazal sugestibilnost množice.

dober poznavalec človeka in njegove duševnosti, skratka praktičen psiholog.

Poglejmo, kaj določa naš kp. o načinu zaslišanja prič. Njegove določbe so o tem zelo skope, na kriminalno psihologijo in taktiko se malo ozira. Vendar pa vsebuje določba § 172 odst. 1 kp. le osnovno načelo o zaslišanju prič. Naš kp. — in kakor moderni sodni kazenski postopniki sploh — so osvojili način spontane izpovedi ali pripovedovanja (tkz. primarna izpoved): priča mora najprej sama, ne da bi jo sodišče prekinjalo z vmesnimi vprašanji, izpovedati vse, kar ji je o predmetu znano. Ta sistem uzakonjene izpovedi je tudi sicer psihološko utemeljen. Zakaj? Poleg primarne izpovedi imamo še tkz. sekundarno izpoved; le ta je v podrobnem, zaporednem izpraševanju priče po sodniku. Psihologija uči, da človek zaznava vsako stvar najprej kot celoto (tkz. celotno zaznavanje). Opazovanje nam vtisne v spomin več ali manj le totalno sliko objekta; samo, če smo bili pri svojem opazovanju posebno pozorni, se nam vtisnejo v spomin tudi te in one podrobnosti, ki jih sicer ne bi opazili. S poskusi so neovržno dognali, da vsebuje spontano pričanje manj napak kakor pa podrobno izpraševanje, kjer se vrsti vprašanje za vprašanjem.⁶⁰ Pri spontani izpovedi nahajamo povprečno 5 do 10% napak, pri zaslišanju pa celo 20 do 30%.⁶¹ Zakaj ta velika razlika glede vernosti ene in druge izpovedi? Pri pripovedovanju bo priča večinoma res izpovedala le to, kar je sama neposredno zaznala. Na druge možnosti in verjetnosti dogajanja (ki so se res lahko pripetila, pa priča tega sicer ni opazila, pač pa more po raznih zunanjih znakih o tem sklepati), običajno sama od sebe še pomislila ne bo. Če pa ji stavimo o objektu njenega opazovanja zaporedoma več vprašanj, se utegne zgoditi, da zadenemo s temi vprašanji na kako vrzel v spominu dotične priče ali pa se podamo že v tako področje, kjer priča sama ni več neposredno zaznala. V teh primerih grozi nevarnost, da bodo pričeli delovati namesto resničnosti opazovanih dejstev — fantazija, sklepanje ali sugestija. Priča bo namreč skušala te

⁶⁰ Pripovedovanje je tedaj najbolj zanesljiva oblika pričevanja, toda po svoji notranji vsebini je vsekakor revnejše in manj obsežno, kakor je izpoved na podlagi sodnikovih vprašanj. Ko priča pripoveduje, pove namreč le to, kar z vso gotovostjo ve, kar v njeni duševnosti takorekoč samó sili na plan. Pri izpraševanju pa vpleta priča v svojo izpoved še svoje misli in ugibanja. — Prim. Lipmann, op. cit. s. 80, ko pravi: „Nur in dem freien Bericht tritt das wirkliche Wissen des Aussagenden rein zutage.“ — Prim. tudi Munda, op. cit. s. 118.

⁶¹ Stern, cit. Leitsätze, s. 182. Fröbes, op. cit. II, s. 152.

vrzeli v svojem spominu večkrat izpolniti tako, da bo izpovedala pač to, kar sama misli, da bi v takem primeru po vzročni nujnosti redno tudi sledilo. Primer: Priča A, ki je bila navzoča pri tepežu, izpove, da je obtoženec I dvignil roko, v kateri je držal nož. Na sodnikovo vprašanje: „Kaj je obtoženi I nato storil?“, je priča, ne da bi kaj premislila, odgovorila: „Nato je zabodel B-ja.“ Po drugih pričah je nasprotno ugotovljeno, da je obtoženi I sicer z roko dvignil nož in zamahnil proti B-ju, toda B-ja sploh ni zabodel, marveč je to storil D. To je tudi potrdil zdravnik-izvedenec, ki je dognal, da prizadejana rana ne more izvirati od B-jevega noža! Priča A je tako izpovedala, ker je videla začetek dejanja (dvig roke, v kateri je bil nož), ki bi se normalno pač moral tako končati, kakor je izpovedala. Tudi drugi razlog nam veleva, da pustimo priče nemoteno in prosto govoriti. Kajti večkrat pridejo tako nepričakovano na dan činjenice, ki jih mi sicer ne bi nikdar zaznali, pa so morda ravno odločilne važnosti za ves nadaljnji sodni kazenski postopek. To se utegne zgoditi zato, ker se morda vprav ta trenutek sprosti pričina podzavest ali pa, da se priča, ki je imela namen lagati, zagovori. Kdaj je torej izpraševanje umestno? Kp. določa, da se priči stavijo posebna vprašanja le tedaj, če bi ostalo tudi po spontanem pričanju še kaj nepopolno, nejasno ali bi bilo v protislovju in da se na ta način dopolni ali pojasni njena prva izpoved. Vsakdo bo moral priznati, da je takih prič, ki so sposobne enotne, nepretirane izpovedi, malo. Saj vsak človek vendar nima sposobnosti gladkega pripovedovanja ter ne more podati svojih misli po nekem logičnem redu kakor drugi; nekateri so zopet v zadregi ali imajo celo tremo, ker morajo govoriti pred velikim slušateljstvom, v nenavajenem okolju itd. Nekatero priče so zopet čvekave tako, da bi govorile v neskončnost ter navajale tudi to, kar je za presojo stvari brez vsakega pomena. Včasih je tudi predmet zaslišanja take narave, da marsikatera priča le s težavo ali s samozatajevanjem izpove. Naj omenimo zaslišanje o deliktih zoper javno moralo, ko mora dekle ali otrok izpovedati tudi najmanjše podrobnosti o dejanskem stanju. V teh primerih ne bi sodnik brez vmesnega izpraševanja nikamor prišel. Tedaj pač ne preostane sodišču nič drugega, kakor da zastavlja priči sproti poedina vprašanja, ki se nanašajo na predmet pričanja. Za te primere pa kp. določa, da se je treba izogibati sugestivnim vprašanjem, t. j. takim, ki že vsebujejo navodila, kako bi bilo treba odgovoriti na stavljeno vprašanje. O njih bomo še razpravljali. V sodni

praksi tedaj ne moremo dati prednosti niti enemu niti drugemu načinu zaslišanja prič, navzlic temu, da je izkustveno dokazano, da nam da pripovedovanje bolj verno sliko o dejanskem stanju. Sodnik bo moral tedaj po svobodnem preudarku v vsakem primeru posebej odločiti, s katerim načinom zaslišanja bo prišel do čim bolj točne izpovedi. Zato bo moral izmenoma uporabljati oba načina, kot vodilo pa mu naj služi določba § 172 kp., katere se mora tudi držati, če je v danem primeru to tudi mogoče brez škode za ves nadaljnji postopek.

Večkrat je treba pričo zaslišati tudi na kraju zločina, da se tako razjasni kaka za presojo važna okolnost. Tako zaslišanje na kraju zločina ima brezdvomno večjo dokazno vrednost kakor ono, ki se vrši v sodni dvorani. Kajti priča nam more na kraju samem točno prikazati potek cellega dogodka, kakor ga je sama opazovala ali pri njem kakor koli celo sodelovala. Pri zopetnem pogledu na določene predmete, okolico, itd., se bo priča običajno spomnila tudi take podrobnosti, ki jih sicer v sodni dvorani ne more več povedati, ker je bila prepričana, da jih ni opazila. Zopetno videnje določenih predmetov na kraju zločina pa utegne sprožiti v pričini duševnosti tkz. asociacijski proces,⁶² ki more zbuditi v njenem spominu tudi take predstave, ki so že šle pozabljenju nasproti. Če n. pr. zagleda priča na kraju zločina krvave madeže, se ji bo takoj ponovila natančna predstava noža, za njo natančna predstava dejanja samega itd. Kajti bistvo asociacije je, da združuje v naši zavesti več predstav tako, da povzroča ena predstava nastop druge, ki je s prvo v določenem razmerju. Tako razmerje, ki jih je mnogo, je n. pr. razmerje vzroka in učinka, sočasnosti in časovne zaporednosti, sličnosti ali razlike, sredstva in smotra, krajevnega stika, itd. S pomočjo asociacije se je že marsikatero dejanje razjasnilo, ko je sodišče bilo že uverjeno, da bo ostalo nerazrešljiva uganka. Zaradi tega so tudi nekateri psihologi skušali na asociaciji zgraditi posebne metode, s katerimi bi posredno obtoženca, pa tudi priče same duševno prisilili do resnične izpovedi.⁶³ Vendar pa sedaj te metode zaradi svoje kompliciranosti za sodno prakso ne prihajajo v poštev.

Končno še nekaj besed o zopetnem spoznavanju določenih oseb in stvari po pričah. § 175 kp. določa za ta primer:

⁶² Podrobno glej o pojavu asociacije V e b e r, Očrt, s. 153.

⁶³ Predvsem moramo omeniti tkz. diagnozo o dejanskem stanju („Tatbestandsdiagnostik“), o kateri bomo pozneje še razpravljali.

„Če je treba, da priča spozna osebe ali predmete, se zahteva od nje najprej, naj jih opiše ali navede znake, po katerih se razlikujejo in še le nato se ji pokaže oseba ali predmet spoznanja“. Naš kp. tedaj izrečno ne predpisuje tkz. izbirne soočbe ali konfrontacije, marveč omenja le podedinsko.⁶⁴ Vendar pa moramo pritrditi Mundi,⁶⁵ ko pravi: „V pravnem pogledu zoper ta način agnosciranja (t. j. izbirno soočbo, op. pisca) ni zakonitega zadržka. Določba zakona (§§ 158/2, 174/2 kp.), da se sme soočiti največ le dvoje oseb, velja le za pravo soočbo (confrontatio), ne pa za spoznavanje (agnosciranje, recognitio — § 173 kp.)“. Tudi glede vrednosti naknadnega opisa zunanosti oseb (signalement) se sklicujemo tu samo na zgoraj že povedano. Izven vsakega dvoma je, da je kriminalnotaktično bolj umestna izbirna soočba oseb in zopetno spoznanje stvari na podlagi izbiranja: priča naj sama iz večjega števila ji predstavljenih oseb ali pokazanih stvari, po možnosti sličnih, izbere tega, o katerem misli, da je bil predmet njenega opazovanja. S tako soočbo ali izborom stvari se sugestivnost za pričo skoro popolnoma izloči.⁶⁶

§ 6. Sugestivna vprašanja.

Naš kp. sugestivnih vprašanj sicer izrečno ne prepoveduje, pač pa določa, da se jim je treba izogibati, kolikor je to le mogoče (§ 172 odst. 1). V zgodovini kazenskopravne zakonodaje nahajamo glede dopustnosti sugestivnih vprašanj za sodno prakso različne, tudi nasprotujoče se določbe: ponekod so bila dovoljena, drugod pa zopet izrečno zabranjena.⁶⁷ Tudi v strokovni literaturi, tako v psihološki kakor

⁶⁴ Italj. kp. pa izrečno omenja izbirno soočbo in izbirno razpoznavanje stvari. Čl. 360, 361 vsebujeta tozadevna podrobna navodila.

⁶⁵ Op. cit. s. 137.

⁶⁶ To zagovarjajo tako psihologi kakor kriminalisti. Prim. Lipmann, op. cit. s. 92, Stern, cit. Leitsätze, s. 182. Hellwig, op. cit., 202, Gorphe, op. cit., s. 414, Munda, op. cit. s. 138.

⁶⁷ Že v rimskem kazenskem pravu najdemo prepoved sugestivnih vprašanj. Ulpian je izvajal „Qui quaestionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit, sed generaliter quis id fecerit; alterum enim magis suggerentis quam requirentis videtur; et ita divus Trajanus rescripsit“ (1, 21 Dig. de quaestionibus 48, 18). Slično prepoved je vsebovala tudi CCC (čl. 31, 56). Zlata doba pa je nastopila za sugestivna vprašanja z inkvizicijskim procesom. Poleg mučilnega orodja so prišle do veljave razne zvijače, sugestivna in kapciozna vprašanja, ki so imeli vsi en cilj: obtoženčevo priznanje za vsako ceno.

tudi v kazenskopravni, si mnenja glede dopustnosti sugestivnih vprašanj nasprotujejo.⁶⁸

Kaj so sugestivna ali napotena vprašanja? Sugestivna vprašanja so ona, ki že sama v sebi vsebujejo bolj ali manj točna vpraševalčeva napotila, kako bi bilo treba v danem primeru nanje odgovarjati. Vpraševalec zastavi tedaj svoje vprašanje tako, da bo pri povprašanem vzbudila tako miselno ali predstavno reakcijo, kakor jo vpraševalec sam želi. Pogostokrat se tako v zakonodaji kakor tudi v literaturi obravnavajo skupaj s sugestivnimi vprašanji tudi tkz. kapciozna vprašanja, s katerimi se skuša obtoženec, redkeje priča, spraviti v protislovja ter ga tako „ujeti“, t. j. pripraviti do priznanja. (Prim. § 154 kp.). Čeprav večkrat res ni možno določiti točne meje med eno in drugo vrsto vprašanj, vendar jih zato nikakor še ne smemo istoimeno ter jih spravljati pod isti generičen pojem.⁶⁹

Katera vprašanja so sugestivna? V katerih stavčnih oblikah pride sugestivnost do čim večjega izraza? Ali so sploh katera vprašanja, ki bi bila absolutno nesugestivna? O tem se je v psihologiji mnogo razpravljalo in tudi eksperimentiralo.⁷⁰ Vendar še nimamo enotnega naziranja. V sodni praksi se nam utegnejo pojavljati sugestivna vprašanja običajno v tehle oblikah:

1. Najbolj sugestivna so vprašanja, ki po svoji vprašalni obliki predpostavljajo določen dejanski stan. Vpraševalec namreč predpostavlja, da so ali naj bi bile določene činjenice ali okolnosti priči že znane. Zaradi tega priče o tem ne izprašuje, marveč preide takoj na temu sledeči dogodek ali dejstvo, ki naj bi bil s prejšnim v določenem časovnem, logičnem ali vzročnem razmerju. Primeri: a) Sodnik vpraša: „Kaj Vam je obtoženec povedal na kolodvoru?“ Tu sodnik predpostavlja dvoje in sicer 1. da je priča bila na kolodvoru in 2. da je govorila z obtožencem. Dejansko pa priča niti ni bila na kolodvoru niti ni z obtožencem po izvršenem dejanju govorila. b) Vprašanje: „Kake barve je bil obtoženecv plašč?“ V tem primeru se predpostavlja, da je imel obtoženec takrat, ko ga je priča videla, na sebi plašč; v resnici pa je bil brez njega. V čem

⁶⁸ Psihološka literatura sugestivna vprašanja dosledno zavrača. Bolj kompromisni so pravniki. Prim. Hellwig, op. cit. s. 194. Schneickert, op. cit. s. 158, Gerland, op. cit. s. 214.

⁶⁹ Cleric, Zur forens. Würdigung der Sugestivfragen v Schweiz. Ztsch. f. Strafrecht, Jg. 43, 1929, s. 236.

⁷⁰ Lippmann, op. cit. s. 81.

obstoja pri tej vrsti vprašanj nevarnost sugestije? Možno je, da je v spominu priče nastala glede tega pričanja kaka vrzel. Vzemimo zopet naša gornja primera a in b. a) Priča je morda res nekoč govorila z obtožencem, pa se sama ne more več točno spominjati, kdaj in kje je to bilo, in b) zunanosti obtoženčeve nima več v spominu, ker ga sploh ni pozorno opazovala. V teh dveh primerih se more zgoditi, da priča na tako stavljeno vprašanje odgovori res pod vplivom sodnikove sugestije, zlasti še, če je taka priča, ki je po svoji naravi več ali manj sugestibilna. Večkrat pa sledi tak sugeriran odgovor tudi že zaradi reakcije, ki jo vzbuja sodnikova avtoriteta v pričini duševnosti. Zlasti otroci, pa tudi odrasle osebe, ki so bojazljive narave ali drugače pod vplivom avtoritete, utegnejo brez premisleka odgovoriti na taka vprašanja. Oni namreč predpostavljajo, da to, kar sodnik vpraša, mora biti pač resnično, češ „sodnik mora že vedeti, kaj vpraša“. Prečitno poudarjena sugestivnost vprašanja pa more imeti pri kritičnih in povsem razumsko usmerjenih osebah baš nasproten učinek.

2. Za njimi pridejo po učinku sugestivnosti *alternativna* vprašanja. S temi dopuščamo samo dvoje možnosti, vse ostale pa že vnaprej izključimo. Primer: „Je obtoženec imel črne ali rjave čevlje?“ Dejansko pa je nosil sive. Na tako stavljeno vprašanje priča običajno res imenuje črno ali rjavo barvo; kajti to vprašanje samo porodi v pričini zavesti le predstavo črnih ali rjavih čevljev, na kako tretjo možno barvo običajno še pomislila ne bo. Zlasti bo sugestivnost vprašanja večja, če priča sama še dvomi, kake barve so čevlji v resnici tudi bili. Zato bi se moralo gornje vprašanje pravilno glasiti: „Kake barve so bili obtoženčevi čevlji?“

3. Pričakovalna ali eksspektativna vprašanja že po svoji stavčni obliki povedo, da vprašalec želi že vnaprej določen odgovor. Primer takega vprašanja: „Ali ni imel storilec očal?“ ali še bolj pričakovalno: „Storilec je vendar nosil očala, kaj ne?“ Glede možnosti sugestije velja tukaj isto, kar smo povedali že pri vprašanjih pod 1. Pričakovalno vprašanje lahko izzove pritrdilen odgovor, čeprav je dejanski stan morda baš nasproten. Ta vprašanja so lahko negativna ali pozitivna; to je odvisno od tega, kak odgovor pričakujemo.

Že zgoraj smo omenili, da je idealno ono pričanje, ki se vrši v obliki neprekinjenega pripovedovanja. Toda v praksi mora sodnik iz tega ali onega razloga staviti pričam vendar že tudi kaka vmesna, podrobna vprašanja. Kakšna

morajo biti tedaj ta vprašanja, da je pri njih možnost sugestije izključena ali vsaj kolikor mogoče omejena? Kot taka pridejo v poštev tkz. določilna in popolna ločilna (disjunktivna) vprašanja.

1. Določilna vprašanja so ona, ki imajo obliko golega, navadnega vprašalnega stavka, ne da bi v stavek sam še vrinili kake druge podkrepilne ali sugestijo ustvarjajoče pristavke. Primeri: a) „Kako je bil A oblečen?“ Napačno: „Ali je imel A črno obleko?“ b) „Kaj je A delal, ko ste ga zagledali?“ Napačno: „Ali je A zapiral vrata, ko ste ga zagledali?“ c) „Koga ste srečali na stopnjicah?“ Napačno: „Ali ste na stopnjicah srečali A-ja?“ Pri tej vrsti vprašanj je možnost sugestije skoro popolnoma izključena ali pa vsaj zelo omejena.

2. Popolna ločilna ali disjunktivna vprašanja so ona, s katerimi postavljam v vprašanju samem kaka nasprotja. Primera: „Je li imel klobuk ali ne?“ „Se je na moji mizi ob Vašem prihodu kaj nahajalo ali ne“. Vendar je pri teh vprašanjih še vedno možna vsaj rahla sugestija, ki pride lahko do izraza v načinu vpraševalčevega prednašanja, v tonu govora, obrazni mimiki, itd. Sicer pa je tudi vsak odgovor na določeno vprašanje vedno večja ali manjša reakcija čustev ali predstav, ki jih je ravno povzročilo to vprašanje. O vsaki reakciji pa velja, da je nujno usmerjena že po akciji sami.

Obravnavati moramo še vprašanje, ali naj bodo sugestivna vprašanja pri zaslišanju prič vsaj v neki meri dopustna. Glede tega so si mnenja o zaslišanju obdolženca ali obtoženca v literaturi več ali manj enotna.⁷¹ V nekaerih primerih je njihova uporaba celo umestna.⁷² O dopustnosti sugestivnih vprašanj pričam pa se zadevno mnenja razhajajo. Naš kp. sam taka vprašanja izrečno sicer ne prepoveduje, pač pa jih kot nesmotrna ne odobrava.^{72a} Zato do-

⁷¹ Schneickert, op. cit. s. 158, Hellwig, op. cit. s. 195.

⁷² V modernem kazenskem postopku ima obtoženec pravico, ne pa dolžnosti, da izpove pred sodiščem. Govoriti sme celo neresnico. Zato bi bilo kriminalnotaktično nesmotrno, če bi bila prepovedana uporaba takih psihičnih sredstev, s katerimi moremo obtoženca posredno pripraviti do priznanja. Med taka sredstva spadajo tudi sugestivna vprašanja. Glej Schneickert, Verheimlichte Tatbestände, s. 55.

^{72a} Nasprotno pa vidimo, da naš cpp. (kakor tudi njegov predhodnik avstrijski) ne vsebuje zd. določbe. Vprašanje dopustnosti sugestivnih vprašanj v civilnem postopku bo moral tedaj sodnik presojeti od primera do primera. Drugo je seveda vprašanje, če so sugestivna vprašanja v civilni pravdi smotrna in umestna. Mislim, da veljajo tudi za civilno procesno pravo glede umestnosti sugestivnih vprašanj isti

loča, da se jim je treba po možnosti izogibati. Vsekakor to v sodni praksi ni vedno mogoče. Pri obilici vprašanj, ki jih stavi sodnik kakoli nezgovorni ali celo konfuzni priči, pač ne bo mogel v danem trenutku vedno točno presoditi, ali je stavljeno vprašanje glede na celokupni dejanski stan in na pričo samo brez vsake sugestivnosti. Načeloma moramo uporabo sugestivnih vprašanj pričam vsekakor zavračati. Vendar jih nekateri pravniki dopuščajo v dveh izjemnih primerih, ko je treba preskusiti a) sugestibilnost in b) verodostojnost priče. V teh dveh primerih bo smel sodnik staviti priči zavestno več vprašanj z večjo ali manjšo stopnjo sugestivnosti, da tako preskusi pričo glede ene ali druge gornje lastnosti.⁷³ Za dokazni postopek sam pa taka sugestivna vprašanja, ki služijo zgolj kot preskus vrednosti pričevanja določene osebe, torej ne prihajajo v poštev.

§ 7. Zaključek.

Predmet naših izvajanj je bilo pričanje duševno normalnih oseb, ki so imele tudi namen, da pred sodiščem izpovedo samo čisto resnico. Zaradi tega smo pustili izven okvira naše razprave vse one osebe, pri katerih ni bodisi sposobnosti bodisi volje resničnega pričanja. Sposobnosti izpovedati resnico nimajo osebe, ki duševno niso bile sposobne pravilno zaznavati ali pa ki ob času pričanja samega zaradi kake duševne bolezni ne morejo govoriti resnice.⁷⁴ Z izpovedjo takih oseb se bavi psihopatologija.⁷⁵ Volje in na-

razlogi kakor za kazensko. Kajti v obeh pravadah gre končno vendarle za en in isti cilj: za oblastveno ugotovitev resnice v konkretnem primeru, čeprav je svoboda strank glede dokazovanja, nadaljevanja ali ustavitve pravde v civilni pravdi neprimerno večja. — Tudi nemška ZPO nima zd. določbe. Vendar so komentatorji naziranja, da so sugestivna vprašanja tudi v civ. pravdi nedovoljena. — Gl. B a u m b a c h, Zivilprozessordnung, (Kommentar), 1938, ad § 396: „Ein sehr verbreiteter und abträglicher Unfug sind die Beeinflussungs- (Suggestiv-) Fragen... Sie sind unbedingt zu vermeiden, Parteien und Prozessbevollmächtigten zu untersagen.“

⁷³ Tako predvsem Hellwig, op. cit. s. 195, Gmelin, op. cit. s. 25.

⁷⁴ Tudi pričanja otrok smo se le mimogrede dotaknili. Posebna duševnost otrok nam tudi v psihologiji pričanja pripravlja nova in različna vprašanja, ki zahtevajo obširnejšega obravnavanja. O načinu zaslišanja otrok imamo mnogo predlogov tako s strani pedagogov in psihologov kakor tudi pravnikov. Prim. Stern, cit. Jugendliche Zeugen; Plaut, Die Zeugenaussagen jugendlicher Psychopaten, 1928; posebna poglavja v Gorphe, op. cit.; Schneickert, Kriminaltaktik, Hellwig, op. cit. in dr.

⁷⁵ Tu gre za tkz. absolutno nesposobnost pričanja, kakor jo določa § 168 št. 4 kp. Katere so te hibe, ki onemogočujejo pričanje.

mena resničnega pričanja pogrešamo pri onih osebah, ki so imele že od vsega početka namen, da bodo pred sodiščem zavestno govorile neresnico.⁷⁶ Take priče so svojo izpoved tudi vnaprej že tako pripravile, da baš zato glede njih ni treba poznati in poštovati vse dušeslovne geneze njihovega pričanja, ker je to itak brez pomena. Saj vendar vemo, da tega, kar kriva priča pred sodiščem izpove, nikdar ni zaznala; zato tudi ne moremo govoriti o kakem spominjanju tega, kar naj bi bila zapazila. Kajti vsaka laž je kot zavestna izpoved z namero, da spravimo koga v zmotu, vedno fantazijskega izvora.⁷⁷ Pri taki krivi priči odpade tedaj psihologija zaznavanja in spominjanja. Razpravljanje o zavestno krivem pričanju zato ne spada toliko v kriminalno psihologijo kakor v kriminalno taktiko, t. j. v vedo o pravem smotrnem tehničnem postopku pri odkritju in razjasnitvi kaznivih dejanj.

Že ta kratek oris psihologije pričanja nam je prikazal velik kompleks drug v drugo segajočih vprašanj, ki deloma še čakajo znanstvene razjasnitve. Vendar smo iz vsega prikazanega gradiva le dognali sledeče nesporno dejstvo: priče so drugovrstna dokazna sredstva, prvenstvo imajo stvarna dokazila, ki nam

naj presoja sodnik v vsakem primeru posebej. Včasih je vprašanje sposobnosti pričanja lahko tudi predmet posebnega dokazovanja. Pravilno bi bilo sledeče stališče: Načelno more biti kot priča zaslišan vsakdo, tudi otrok v nežni mladosti in celo duševno bolni. Če je tako zaslišanje tudi dejansko možno in umestno, je seveda vprašanje. Kadar pa pride do zaslišanja, je pa vprašanje, koliko so take izpovedi vredne, če jih preskusimo z vidika psihologije pričanja. V vsakem kazenskem postopku pa mora biti dopustno vsako dokazilo, ki more v kakršni koli meri služiti materialni resnici. Zato moderne zakonodaje ne poznajo več stare klasifikacije prič, ki jih je delila v testes habiles et inhabiles testes classici, testes suspecti itd.

⁷⁶ Sem ne spadajo tkz. patološki lažnivci. To so osebe, ki sicer nimajo namena lagati, toda zaradi kake duševne hibe prikazujejo določeno stvar tako, da se že na prvi hip (n. pr. zaradi fizične nemožnosti dejanja) uvidi neresničnost njihovega pripovedovanja (to so tipi kakor n. pr. Münchhausen, Daudetov Tartarin de Tarascon in sl.). Taka oseba večkrat še sama verjame, da je vse to, kar je nam natvezila, tudi resnično. Tako laž je nazval Delbrück kot „pseudologia phantastica“. Zaradi tega te laži ne moremo več smatrati za „normalne“ ali prave laži, ker ni več zavestna. — Delbrück, Die path. Lüge und die psychisch abnormen Schwindler, 1891; Praprotnik, Psihologija laži, 1944.

⁷⁷ Vsaka laž predpostavlja 1. stvarni, resnični dejanski stan in 2. njegovo nasprotje fantazijski dejanski stan. Kant, Metaphysik der Sitten (pogl. Von Lüge) izd. K. Vorländer, 1919, s. 277, jo naziva „Das Widerspiel der Wahrhaftigkeit“.

morejo ravno zaradi svojega neduševnega značaja služiti kot najbolj objektivno in zunanjim vplivom mnogo manj izpostavljena dokazila. Pri pričah pa smo nasprotno videli, da je vernost njihove izpovedi odvisna od številnih činiteljev, ki izoblikujejo pričino izpoved vse od trenutka, ko je za predmet svoje izpovedi zaznala pa do pričanja. Čeprav zatrjuje priča morda še tako svojo objektivnost in resnicoljubnost, svoj izreden dar opazovanja in dober spomin, vendar to še ni porok, da je vse to, kar ta priča pred sodiščem izpove, tudi objektivno resnično.

Navzlic vsem zgoraj ugotovljenim nedostatkom vendar ne smemo pričanja kot dokaznega sredstva podcenjevati. Kajti brez njega bi pogosto ostala kaka stvar nepojasnjena. Predvsem je treba kritično oceniti vsako pričo in pri tem ugotoviti, če sta podana oba osnovna pogoja vsake izpovedi, ki sta: 1. sposobnost pričanja (psihični moment) in 2. možnost pričanja (fizični moment). Prvi pogoj bo treba presoditi po onih kriterijih, kakor smo jih zgoraj v psihologiji pričanja prikazali. Zaradi tega mora biti tudi vsak pravnik več vsaj osnov psihologije. Zgolj praktično znanje o duševnosti, ki si jo je kdo pridobil z dolgoletnimi življenjskimi izkustvi, za to ne zadošča. Kajti človeška duševnost je dandanes prav tako predmet obširnega znanstvenega proučevanja, kakor je n. pr. naše telo, zunanji svet, itd. Danes si resen znanstvenik ne upa več trditi, da zadošča za znanstveno poznavanje človeškega telesa zgolj vsakodnevno opazovanje in izkustvo, tako je tudi taka trditev o naši duševnosti neznanstvena, če že ne — smešna. Kakor so medicina, fizika, kemija itd. resnične vede, ki imajo svoj predmet raziskavanja, tako je tudi psihologija, teoretična in praktična ali uporabna, prava, resnična veda o duševnih pojavih. Več psihologije, in to forenzične, naj bo zato naše načelo!⁷⁸ Kot drugi pogoj pa smo omenili možnost pričanja. Sodnik mora preskusiti in ugotoviti, če je to, kar priča izpove, tudi bilo fizično možno ugotoviti, če je to, kar priča izpove, tudi bilo fizično možno (n. pr. akustično, optično itd.) opaziti. Za preskus tega bo moral pogostokrat pritegniti tudi naravoslovne izvedence, ki mu bodo strokovno pojasnili fizične zapreke človeškega opazovanja.

Ko se bo psihologiji posrečilo najti metodo, s katero bomo lahko preskusili resničnost in vernost človeških iz-

⁷⁸ Mnenja o psihološki izobrazbi juristov glej Gross, *Kriminalpsychologie*, s. 6; Liszt, v predgovoru k Lipmann, op. cit.; Stern, v cit. Leitsätze, s. 187.

povedi⁷⁹ ter ugotovili pravo „adaequatio rei et mentis“, tedaj bo pričanje res imelo ono veljavo, ki jo ima v ljudskem

⁷⁹ Doslej moremo v tej smeri zaznamovati več značilnih in duhovitih poskusov, katerih pa sodna praksa — po naši vednosti — zaenkrat nikjer še ni kot dokazil osvojila. — Za najznačilnejše moramo smatrati sledeče: 1. Benussijev dihalni simptom laži. B. (bil je docent v Grazu in nato profesor v Padovi) je dognal, da kvocient časa vdihanja in izdihanja po pravkar izvršeni resnični izpovedi pojema, pri neresnični pa narašča. Pneumograf, s katerim je meril dihanje poedinih poskusnih oseb, je registriral krivulje njihovega dihanja. Nekaterim poskusnim osebam je bilo naročeno, da morajo govoriti neresnico, drugi pa resnico. Ko je primerjal poedine krivulje dihanja, je pazil na to, če je bil kvocient vdihanja in izdihanja po izpovedi večji ali manjši kakor pred izpovedjo. Na tem pojavu je skušal dognati, če je oseba govorila resnico ali ne. Dasi je B. pri teh svojih poskusih prvenstveno mislil na sodno prakso, se vendar v tej smeri njegova raziskavanja absolutno zanesljivo niso obnesla. Gl. njegovo razpravo „Die Atmungssymptome der Lüge“ v Sammlung von Abhandlungen zur psychologischen Pädagogik, III, 1914, ss. 515. — O praktični uporabi te metode poroča Schütz, Tatbestandsaufnahme an Verbrechern, v Bericht über den VIII. Kongress f. exper. Psychologie, 1923, s. 200. Prim. tudi Prazprotnik, op. cit. s. 57. 2. Diagnoza o dejanskem stanju. Prvič sta jo praktično preskusila v Grossevem praškem seminarju njegova učenca M. Wertheimer in J. Klein. (Njuna razprava Psychologische Tatbestandsdiagnostik v Archiv f. Kriminalanthropologie, 15, 1904, s. 72). Pod njo pojmujejo tak postopek, s katerim moremo zgolj s psihološkimi sredstvi ugotoviti, če določena oseba kar koli ve o dejanskem stanju ali če je bila sama na kakršen koli način udeležena pri njegovi ustvaritvi, ne da bi o tem zaslišali kakih prič ali uporabljali stvarnih dokazil. Ta metoda temelji psihološko na asociaciji. Praktično se preskus vrši tako: Poskusna oseba mora na določene besede (prekševalčeve pozive) hitro odgovoriti s kako drugo besedo. Čim hitrejši je odgovor, tem bolj se izključuje možnost premisleka in tem bolj pride zato podzavest vprašanega pri njegovih odgovorih do veljave. Poziv, odziv in reakcijski čas se kot preskusni činitelji točno zabeležijo. Na take pozive bo vsaka oseba redno reagirala asociacijsko. (Gl. naša izvajanja o bistvu asociacije). Če hočemo sedaj n. pr. ugotoviti, ali je bila preskusna oseba v sobi, kjer se je kaznivo dejanje izvršilo, potem bomo vstavili med pozive tudi večje število takih besed, ki se nanašajo na predmete, ki so v dotični sobi. Z mnogoštevilnimi poskusi je bilo namreč dokazano, da so asociacijske reakcije vedno take, da tvorita poziv in odziv vsebinsko en kompleks. S takimi kompleksnimi reakcijami pa preskusna oseba že izda, da ji je kaj znano o tem kompleksu. V sobi je n. pr. Prešernova slika, rdeč kavč, zemljevid, kitajska vaza itd. Na zaporedne naše pozive, ki jih bomo stavili pomešane v večje število (cc. 100) drugih indiferentnih besed: slika, ležišče, Kitajska, stena slediti utegnejo sledeči odzivi: Prešeren, kavč, vaza, zemljevid. S tem pa se je dotična oseba že sama izdala (seveda moramo imeti večje število tako sumljivih odzivov), da nekaj ve o notranjosti kritične sobe. Zaradi težavne izvedbe (na razpolago mora biti spreten eksperimentator) in ker preskusna oseba morda že od prej (t. j. pred zločinom) pozna kritične predmete (tu: sobo), zato ta metoda ni absolutno zanesljiva. Vendar pa so navzlic temu z njo že dosegli v kriminalistiki presenetljive uspehe, tako, da ji moramo priznati vsaj dokazno vrednost

izročilu. Predvsem pa si moramo biti na jasnem, da prisega prič sama nikakor še ni porok resničnosti izpovedi.⁸⁰

Protestni protokol odvetnika in notarja dr. Blaža Crobatha.

Dr. Milan škerlj.

I. Uvod. 1. Ob pregledovanju makulaturega papirja v vevški papirnici se je našel v začetku poletja l. 1944 foliant brez platnic, ki se je zdel g. ing. J. Krisperju dovolj zanimiv, da ga je rešil mlina in pokazal diplom. pravniku g. J. Kosmini. Ta ga je prinesel v knjižnico pravne fakultete, kjer se je ugotovilo, da gre za zbirko meničnih protestov iz pisarne ljubljanskega dvornega in sodnega advokata, c. kr. zapriseženega javnega notarja dr. Blaža Crobatha. Knjiga se je uvrstila v knjižnico seminarja za prometno pravo in vpisala dne 12. junija s št. Inv. II—531.¹

indica. Zato se pa z njo več ali manj bavijo tudi vsi kriminalisti. Zlasti moramo omeniti graškega profesorja E. Seeliga, ki se ukvarja s poskusi registrirati naše podzavestne reakcije. Prim. njegovo razpravo Die Registrierung unwillkürlicher Ausdrucksbewegungen als forensisch-psychodiagnostische Methode, v Ztsch. f. ang. Psychologie, 28, 1927, s. 45, Gross-Seelig, op. cit. ss. 179. 3. Končno moramo omeniti še hipnozo. Za sodno prakso ima hipnoza malo pomena. Kajti zoper svojo voljo se nihče ne more ali vsaj zelo težko hipnotizirati, da bi nato v hipnotičnem stanju kaj izpovedal proti svoji volji o dejanskem stanu zločina. Razen tega laž tudi v hipnotičnem stanju ni izključena. — Wagner-Jauregg, Hofmann Habrda, 10. Aufl. II, s. 112. pravi: „Die Angaben Hypnotisierter sind nicht zu verwerfen, da der Verbrecher, auch der Geistesranke, in der Hypnose ein ebensolcher Lügner und Betrüger ist, wie er ausserhalb derselben, dabei können aber auch durch ungeschickte Fragen Selbstanklagen in Betäubte hinein suggeriert werden“. Gl. tudi Forel, op. cit. s. 97. O pravnem vprašanju dopustnosti hipnoze v kazenskem postopku gl. Wulffen, Kriminalpsychologie, 1926, s. 115 Hellwig, s. 204. 207. Oba jo dopuščata, če se ne vrši proti volji obtoženca ali priče. Proti uporabi je Lohsing, op. cit., s. 341, ki pravi: „Überhaupt ist es verboten, Zeugen zu überlisten; aus diesem Grunde kann für die Hypnose sowie für die sog. psychologische Tatbestandsdiagnostik in Rahmen des geltenden Rechts kein Platz sein.“

⁸⁰ O vprašanju smotrnosti prisega v kazenskem postopanju gl. Gmelin, op. cit. ss. 33. — Schopenhauer, Parerga und Paralipomena, Über Religion, pravi: „Der Eid ist die metaphysische Eselsbrücke der Juristen: sie sollten sie so selten, als irgend möglich, betreten.“ (Gl. izdajo Grossherzog Wilhelm Ernst Ausgabe, V, Inselverlag, s. 384).

¹ Generalni tajnik in ravnatelj „Združenih papirnic d. d.“ g. dr. Cyril Pavlin je ljubezljivo dovolil, da knjiga ostane pravni fakulteti